

میزان درجه توسعه یافتگی و سطح بندی خدمات رسانی در دهستان‌های شهرستان مریوان (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان مریوان)

پرویز کردوانی - استاد دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، گروه جغرافیا، تهران، ایران
صلاح شریفی* - دانش‌آموخته دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران

پذیرش نهایی: ۹۲/۶/۲۵

دریافت مقاله: ۹۱/۳/۸

چکیده

در این مقاله درجه توسعه یافتگی دهستان‌های شهرستان مریوان براساس مدل‌های استاندارد شده و کارکردی نوع دوم بررسی و تعیین شده است. ابتدا به معرفی شهرستان مریوان و سپس به بررسی شاخص‌های انسانی دهستان‌های مریوان پرداخته شده است. براساس مدل‌های استاندارد شده، بخش مرکزی بعنوان مطالعه موردی در رتبه دوم و در کارکردی نوع دوم رتبه اول بخش‌های شهرستان مریوان، مشخص گردیده است. بنا بر شاخص جمعیتی در هر دو روش بخش مرکزی رتبه اول را داراست. برای دستیابی به نتایج مورد نظر ۱۹ شاخص جمعیتی، سواد، بیکاران و شاغلین، مسکونی، آموزشی- فرهنگی، مذهبی، سیاسی و اداری، خدمات زیر بنایی: مانند آب و برق و گاز، بهداشتی و درمانی، ارتباطات و بازرگانی مورد بررسی قرار گرفته است. بدیهی است این شناخت تحلیلی- میدانی قطعاً به برنامه‌ریزان روستایی برای توسعه ناحیه مورد نظر کمک خواهد نمود. این مقاله بر گرفته از رساله نگارنده تحت عنوان بررسی میزان توانمندی سه عامل اقتصادی، کشاورزی، صنعت و گردشگری در توسعه پایدار روستاهای منطقه مریوان و برنامه‌ریزی برای آن‌ها، مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان مریوان می‌باشد.

واژگان کلیدی: توسعه یافتگی، مدل استاندارد شده، مدل کارکردی، شهرستان مریوان، استان کردستان.

۱. مقدمه

اصولاً توسعه فرآیندی است چند بعدی که تحقق آن درگرو رشد اقتصادی و کاهش فقر و نابرابری اجتماعی از یک طرف و تغییرات بنیادی در ساختارهای اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جامعه از طرف دیگر است.

بدون شک، توسعه شهری منطقه‌ای باید با پیشرفت هماهنگ و همگون و به صورت مکمل صورت گیرد. در توسعه روستاها و مناطق روستایی همگونی و تجانس در توسعه دیده می‌شود. به عبارت دیگر یک نوع تعادل و هماهنگی در توسعه همه جانبه در کل مناطق روستایی به چشم بخورد. برنامه‌ریزی منطقه‌ای یکی از مباحث مهم و از ضرورت‌های توسعه مناطق می‌باشد که در دهه‌های اخیر از سوی محققان و پژوهشگران بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد. هدف اصلی این مطالعه عبارتست از: بررسی و تعیین ساختار کلی و میزان درجه توسعه یافتگی دهستان‌های شهرستان مریوان و جایگاه بخش مرکزی در بین بخش‌های مریوان به عنوان مطالعه موردی از نظر توسعه یافتگی به استفاده از روش Z-score و کارکردی نوع دوم می‌باشد.

۲. مروری بر ادبیات تحقیق

توسعه معنای متفاوتی دارد که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

- توسعه از نظر لغوی به معنی پیشرفت، ترقی و بهبود است و می‌توان مفهوم آن را تغییر همراه با پیشرفت یکی دانست که علاوه بر جنبه‌های کمی به جنبه‌های کیفی نیز نظر دارد (ازکیا، ۱۳۸۳: ۱۸).
- توسعه: فرآیند بهبود در مبانی علمی، فنی و تولید، دگرگونی و بهبود در سطح زندگی، شرایط کار و نحوه مدیریت نهادهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی هر کشور به صورت بنیادی و اساسی و به صورت سیستمی و مجموعه‌ای در کنار هم می‌باشد (سرور، ۱۳۸۳: ۱۳۹).
- توسعه عبارت از: جریان چند بعدی که مستلزم تغییرات اساسی در ساختار اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه کن کردن فقر مطلق است. (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۴: ۶۱).
- توسعه: ارتقاء ظرفیت‌های اجتماعی در جهت رفع نیازهای محسوس جامعه، افزایش بهره‌وری از امکانات و قابلیت‌های اجتماعی در جهت رشد و تعالی جامعه می‌باشد (آسایش، ۱۳۸۰: ۹).
- توسعه: فرآیند بهبود زندگی همه مردم است و باید به شکلی باشد که منافع اکثریت مردم را در برگیرد و باید مبتنی بر برنامه باشد (دیاس و همکارانش، ۱۳۶۸: ۷).
- توسعه یعنی معکوس کردن جریان سنتی ثروت و سرمایه از روستاها به طرف شهرها و انداختن آن ثروت‌ها به کانال‌هایی که منابع آن به جیب کارگران برود، همان کارگرانی که ثروت‌های مذکور را با دست‌ها و مغزهای خود تولید کرده‌اند (زمانی پور، ۱۳۶۵: ۲۹).

پس توسعه علاوه بر بهبود در میزان تولید و درآمد، شامل دگرگونی اساسی در ساختمان‌های نهادی، اجتماعی، اداری و همچنین ایستارها و وجه نظرهای عمومی مردم است. توسعه در بسیاری از موارد حتی عادات و رسوم و عقاید مردم را در بر می‌گیرد (spears, john.W, 2002: 98).

آلبرت واترسون^۱ توسعه و عمران روستایی را یک فعالیت چند بخشی مرکب می‌داند که شامل توسعه کشاورزی و توسعه تسهیلات اجتماعی برای هر فرد روستایی است (حسینی‌ابری، ۱۳۸۳: ۲۰۶) و معتقد است که هدف نخستین توسعه کشاورزی معمولاً افزایش رشد تولیدات کشاورزی است درحالی که هدف نخستین عمران روستایی تقویت رفاه مادی و اجتماعی کل جمعیت روستایی است نه تنها کشاورزان فقیر و برخی مواقع کارگران بی زمین کشاورزی، بلکه همه افراد ساکن روستایی (Albert Waterson, 1979: 234).

پروفسور جرج اکسین^۲ توسعه روستایی را فراتر از قول انجام وعده نیکویی افزایش باروری و بازدهی کشاورزی و ایجاد رونق دربخش کشاورزی می‌داند. توسعه روستایی از دیدگاه او عبارت از اعلام وعده ارزشمند افزایش شخصیت و اعتبار زندگی روستایی و تغییر زارع از یک روستایی فقیر به یک کشاورز مترقی و علمی و در همان حال تهیه کیفیت بالاتر زندگی، تغذیه بهتر و عرضه منظم و بیشتر مواد غذایی برای ساکنان شهرها با قیمت ارزان است (Georg.H.Axinn, 1972:195).

۳. روش‌شناسی تحقیق

نوع روش تحقیق در این مقاله، روش تحلیلی است که مطالعات عمیق و وسیعی روی عوامل بوجود آورنده توسعه یافتگی صورت می‌گیرد تا در پایان ارائه دهنده تصویری کامل و جامع از وضعیت دهستان‌های ششگانه مریوان باشند. تکنیک گردآوری آمار و اطلاعات با استفاده از روش کتابخانه‌ای و اطلاعات آماری مرکز آمار ایران و دفتر آمار و اطلاعات استانداری کردستان، روش میدانی با توزیع ۱۰۰ پرسش‌نامه در بین کارکنان مراکز دهستان‌ها و کارکنان جهاد کشاورزی و شهرداری مریوان و کارکنان سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان می‌باشد که با استفاده از روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها و فرمول‌های مربوط به سطح بندی خدمات در روستاها و استفاده مدل‌های استاندارد شده و کارکردی نوع دوم با نرم‌افزارهای SPSS و فتوشاپ و Excel به طبقه بندی و تحلیل اطلاعات می‌پردازد. جامعه آماری این مقاله، کارکنان مراکز دهستان‌ها و کارکنان جهاد کشاورزی و شهرداری مریوان و کارکنان سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان می‌باشد.

از روش‌های درجه بندی مناطق روستایی از نظر توسعه یافتگی، روش z-score می‌باشد که این روش قادر است یک مجموعه را به زیر مجموعه‌های کم و بیش همگن تقسیم کند و درجات توسعه و توسعه

1. Albert waterson

2. George.H.Axinn

یافتگی هرکدام از زیرمجموعه‌ها را تعیین کند. در این مقاله سعی شده است با استفاده از روش مذکور و با بهره‌گیری از ۱۹ نوع متغیر تمام دهستان‌های شهرستان مریوان رتبه‌بندی و درجه توسعه‌یافتگی آن‌ها مشخص و اولویت‌های برنامه‌ریزی توسعه روستاها در این شهرستان به ترتیب تعیین گردد و جایگاه بخش مرکزی در بین بخش‌های مریوان مشخص گردد.

۴. محدوده مورد مطالعه

شهر مریوان در حدود ۱۴۷ سال سابقه تاریخی دارد. یکی از شاهزادگان قاجار در دوره ناصرالدین شاه به نام فرهاد میرزا معتمدالدوله در سال ۱۲۸۶ ه.ق در این منطقه قلعه‌ای نظامی بنا کرد که در کتیبه‌ای که به دیوار مسجد دارالاحسان سنندج (مسجد جامع سنندج) نصب شده، شرح داده است. قلعه ساخته شده را شاه‌آباد نامید و در کنار قلعه نظامی روستایی بوجود آمد که به نام قلعه مریوان نامگذاری شده است. بعد از فرهاد میرزا، حاج محمد علیخان قلعه را وسعه داد و چندین باب، یک کاروانسرا و قنات‌هایی احداث نمود. بعدها در اثر شورش و هرج و مرج عشایر کرد منطقه کلیه تأسیسات ویران شد و در اوایل حکومت پهلوی، حاکم وقت در روستای موسک قلعه‌ای بنا کرد که امروزه بعنوان پادگان نظامی از آن استفاده می‌شود (زنده دل، ۱۳۸۶: ۳۷). شهرستان مریوان یکی از ده شهرستان استان کردستان است که از لحاظ جمعیت در رتبه چهارم (بعد از سنندج، سقزو قروه) می‌باشد و در مختصات ۴۵ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۴۶ درجه و ۴۶ دقیقه طول جغرافیایی و ۳۵ درجه و ۲۱ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۳۹ دقیقه عرض جغرافیایی واقع شده است (www.iranabadi.ir). شهرستان مریوان با مساحت ۲۲۵۹/۵ کیلومتر مربع در غرب استان کردستان واقع شده که از شمال به شهرستان سقز، از شمال غرب و غرب به کشور عراق، از جنوب و جنوب غربی به شهرستان سروآباد، از جنوب شرقی به شهرستان سنندج و از شرق و شمال شرق به شهرستان دیواندره محدود می‌گردد. مریوان تا قبل از سال ۱۳۷۷ هـ.ش از بخش‌های تابعه شهرستان سنندج بود. در آن زمان کلاترزان، سروآباد و سرشویو از بخش‌های مریوان محسوب می‌شدند که با انتزاع کلاترزان و سروآباد هم اکنون شهرستان مریوان دارای ۳ بخش است که شامل ۲ شهر و ۶ دهستان و ۱۵۳ آبادی دارای سکنه است (www.amar.org.ir).

جدول ۱. مشخصات عمومی شهرستان مریوان به تفکیک بخش‌ها، تعداد دهستان‌ها و آبادی‌ها در سال ۱۳۸۵

بخش	شهر	دهستان	آبادی‌های دارای سکنه	کل آبادی‌ها
شهرستان مریوان	۲	۶	۱۵۳	۱۷۸
بخش خاوومیرآباد	۰	۱	۳۲	۴۰
بخش سرشویو	۱	۲	۵۳	۶۲
بخش مرکزی	۱	۳	۶۸	۷۶

منبع: نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان مریوان، ۱۳۸۵

شکل ۱. جایگاه استان کردستان در تقسیمات کشوری

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی شهرستان مریوان

شهرستان مریوان در سال ۱۳۸۵ با ۵۹۵۸۵ نفر روستانشین (۳۸/۸۸ درصد) دارای ۱۲۹۸۴ خانوار و ۱۲۵۲۱ واحدهای مسکونی که ۳۰۵۷۴ نفر مرد (۵۱/۳۱ درصد) و ۲۹۰۱۱ نفر زن (۴۸/۶۹ درصد) می‌باشد. از جمعیت روستایی شهرستان مریوان در سال ۱۳۸۵، ۳۷۶۸۳ نفر (۶۳/۲۴ درصد) باسوادند که ۲۱۴۲۵ نفر مرد و ۱۶۲۵۸ نفر زن هستند. در گروه سنی جمعیت ۶۴- ۱۵ ساله ۳۷۶۸۳ نفر قرار دارند که ۱۹۲۴۸ نفر مرد و ۱۸۶۷۳ نفر زن هستند. جمعیت شاغل در نقاط روستایی شهرستان مریوان در سال ۱۳۸۵، ۱۶۸۹۳ نفر هستند که ۱۵۷۸۶ نفر مرد و ۱۱۰۷ نفر زن هستند. جمعیت بیکار در نقاط روستایی شهرستان مریوان در سال ۱۳۸۵، ۲۲۴۲ نفر که ۲۰۶۵ نفر مرد و ۱۷۷ نفر زن هستند.

جدول ۲. مشخصات عمومی بخش‌ها و دهستان‌های شهرستان مریوان در سال ۱۳۸۵

بخش	تعداد روستا	جمعیت خانوار	تعداد مسکونی	دهستان	تعداد روستا	جمعیت خانوار	تعداد مسکونی
خاو و میرآباد	۴۰	۱۲۰۹۱	۲۳۸۱	خاوو میرآباد	۴۰	۱۲۰۹۱	۲۳۸۱
				سرشیو	۳۰	۱۰۸۴	۱۰۵۱
				گلچیدر	۳۲	۱۰۷۶	۱۰۳۰
				زریوار	۱۹	۲۰۴۸	۱۹۲۰
مرکزی	۷۶	۳۶۹۳۴	۸۰۵۹	سرکل	۳۷	۵۱۹۲	۵۰۹۱
				کوماسی	۲۰	۱۰۶۰	۱۰۴۸
جمع	۱۷۸	۵۹۵۸۵	۱۲۵۲۱	جمع	۱۷۸	۱۲۹۸۴	۱۲۵۲۱

منبع: فرهنگ آبادی‌های استان کردستان، ۱۳۸۸: ۱۸۰-۱۶۷

۵. یافته‌ها

برای این که به میزان توسعه یافتگی دهستان‌ها و به تبع آن بخش‌های مریوان برسیم، باید دهستان‌ها را از نظر سطح خدمات رسانی درجه بندی کنیم و سپس برای دهستان‌های کم برخوردار از نظر امکانات و خدمات در توسعه پایدار روستایی اولویت در برنامه ریزی قائل شویم.

در سطح بندی خدمات رسانی و یا بنیان‌های اقتصادی - اجتماعی به مطالعه و بررسی شکل و سطح خدمات و بنیان‌های تأثیرگذار بر توسعه شاخص‌های نوزده گانه دهستان‌های مریوان پرداخته شده است و به منظور ارتقای سطح توسعه یافتگی دهستان‌های شهرستان مریوان می‌توان گفت یک مطالعه تطبیقی در این مورد صورت گرفته است و محققین برای بررسی و سنجش میزان توسعه یافتگی دهستان‌های شهرستان مریوان و تعیین جایگاه بخش مرکزی در بین بخش‌های مریوان از روش استاندارد شده (SCORE-Z) از نرم افزار آماری SPSS استفاده کرده است که به شرح زیر توضیح داده می‌شود و شاخص‌های آن معرفی می‌گردند:

۵-۱. روش‌های استاندارد شده و کارکردی نوع دوم

با توجه به این که مهمترین گام در توسعه و برنامه ریزی محلی - منطقه‌ای، تعیین اهداف و کاهش عدم تعادل‌ها است (آسایش، ۱۳۷۴: ۱۰۶). با تعیین درجات توسعه یافتگی هر یک از دهستان‌ها تشخیص جهت و نوع توسعه امکان پذیر می‌باشد. اما در خصوص شهرستان مریوان باید گفت که این شهرستان شش دهستان به نام‌های: خاوومیرآباد، زریوار، سرکل، کوماسی، سرشیو و گلچیدر دارد که براساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ بیشترین جمعیت شهرستان مریوان در دهستان سرکل با ۲۲۷۷۰ نفر و کمترین جمعیت آن در دهستان کوماسی با ۴۷۴۰ نفر قرار گرفته است (سالنامه آماری استان کردستان، ۱۳۸۷: ۴۷-۴۳).

مرحله اول: در مرحله اول تعداد ۱۹ نوع متغیر مهم که در مجموع می‌توانند بیانگر ساختار کلی هر یک از دهستان‌های شهرستان مریوان باشند، مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته‌اند که آمار آن از سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ شهرستان مریوان جمع‌آوری و مورد استفاده قرار گرفته‌اند. در اولین مرحله از هر متغیر میانگین می‌گیریم و سپس انحراف معیار را بدست می‌آوریم.

جدول ۳. میانگین و انحراف معیار متغیرهای مربوط به دهستان‌های شهرستان مریوان در سال ۱۳۸۵

شاخص / دهستان	خا و میرآباد	سرشیو	گلچیدر	زریوار	سرکل	کوماسی	میانگین
تعداد روستا	۴۰	۳۰	۳۲	۱۹	۳۷	۲۰	۲۹/۶۷
تعداد خانوار	۲۵۳۴	۱۰۸۴	۱۰۷۶	۲۰۴۸	۵۱۹۲	۱۰۶۰	۲۱۶۴
تعداد جمعیت	۱۲۰۹۱	۵۳۸۲	۵۱۷۸	۹۴۲۴	۲۲۷۷۰	۴۷۴۰	۹۹۳۱
تعداد جمعیت ۶ ساله و بیشتر	۱۰۷۸۴	۴۶۸۲	۴۶۳۰	۸۴۵۱	۲۰۲۱۷	۴۳۰۷	۸۸۴۵/۱۷
تعداد جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر	۷۵۳۷	۳۰۴۰	۳۳۳۲	۶۱۸۰	۱۴۸۷۴	۲۷۲۰	۶۲۸۰/۵
تعداد شاغلین	۳۵۵۳	۱۵۹۵	۱۷۱۴	۲۶۲۷	۶۰۹۳	۱۳۱۱	۲۸۱۵/۵
تعداد جمعیت ۱۴-۱۰ ساله	۳۶۸۲	۱۸۵۷	۱۷۲۵	۲۸۶۰	۷۰۹۳	۱۴۰۷	۳۱۰۴
تعداد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله	۴۴۰۷	۳۲۷۹	۳۲۰۸	۶۰۷۵	۱۴۵۷۱	۳۰۳۷	۵۷۶۲/۸۳
تعداد جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر	۶۶۱	۲۴۳	۲۴۵	۴۸۹	۱۱۰۶	۲۹۶	۵۰۶/۶۷
تعداد بیکاران	۵۱۲	۱۷۱	۱۹۹	۴۱۲	۸۴۱	۱۰۷	۳۷۳/۶۷
تعداد واحد مسکونی	۲۳۸۱	۱۰۵۱	۱۰۳۰	۱۹۲۰	۵۰۹۱	۱۰۴۸	۲۰۸۶/۸۳
تعداد واحدهای آموزشی، فرهنگی و ورزشی	۴۴	۳۴	۳۲	۲۴	۷۸	۳۳	۴۰/۸۳
تعداد واحدهای مذهبی	۳۶	۲۹	۴۰	۱۹	۴۶	۳۳	۳۳/۸۳
تعداد واحدهای سیاسی و اداری	۳۳	۲۲	۲۴	۱۵	۴۲	۱۸	۲۵/۶۷
تعداد واحدهای بهداشتی و درمانی	۶۳	۴۹	۴۸	۳۲	۶۷	۳۹	۴۹/۶۷
تعداد واحدهای بهداشتی و درمانی	۳۶	۱۸	۱۶	۱۷	۳۶	۲۲	۲۴/۱۷
تعداد واحدهای مخابرات و ارتباطات	۳۸	۲۵	۴۵	۲۰	۴۹	۳۸	۳۵/۸۳
تعداد واحدهای بازرگانی و خدمات	۳۱	۱۵	۹	۱۹	۲۸	۲۰	۲۰/۳۳
میانگین	۳۰۷۰/۶۳	۱۴۱۱/۳۷	۱۴۱۱/۸۴	۲۵۴۸/۶۸	۶۱۴۵/۷۴	۱۲۷۷/۱۱	۲۶۴۴/۲۳
انحراف معیار	۴۰۵۷/۱۸۷	۱۸۱۲/۳۷۶	۱۷۹۵/۱۲۶	۳۲۹۷/۴۵۸	۷۹۱۹/۸۶۶	۱۶۴۵/۶۸۲	۳۴۲۱/۲۸

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

مرحله دوم: درگام بعد براساس مدل استاندارد شده $Z = \frac{Xi - \bar{X}}{sd}$ می‌خواهیم داده‌های فوق را استاندارد کنیم و سپس درجه توسعه یافتگی دهستان‌های شهرستان مریوان را همراه با اولویت بندی دهستان‌ها برای برنامه‌ریزی تعیین کنیم.

جدول ۴. استاندارد کردن متغیرهای مورد مطالعه مربوط به دهستان‌های شهرستان مریوان در سال ۱۳۸۵

شاخص / دهستان	خاوومیرآباد	سرشیو	گلچیدر	زریوار	سرکل	کوماسی
تعداد روستا	-۰/۷۵	-۰/۷۶	-۰/۷۷	-۰/۷۷	-۰/۷۷	-۰/۷۶
تعداد خانوار	-۰/۱۳	-۰/۱۸	-۰/۱۹	-۰/۱۵	-۰/۱۲	-۰/۱۳
تعداد جمعیت	۲/۲۲	۲/۱۹	۲/۱۰	۲/۰۹	۲/۱۰	۲/۱۰
تعداد جمعیت ۶ ساله و بیشتر	۱/۹۰	۱/۸۰	۱/۷۹	۱/۷۹	۱/۷۸	۱/۸۴
تعداد پاسوآدان	۱/۱۰	۰/۹۰	۱/۰۷	۱/۱۰	۱/۱۰	۰/۸۸
تعداد جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر	۱/۶۸	۱/۵۴	۱/۵۸	۱/۵۸	۱/۵۶	۱/۶۶
تعداد شاغلین	۰/۱۲	۰/۱۰	۰/۱۷	۰/۰۲	-۰/۰۱	۰/۰۲
تعداد جمعیت ۱۴-۱۰ ساله	۰/۱۵	۰/۲۵	۰/۱۷	۰/۰۹	۰/۱۲	۰/۰۸
تعداد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله	-۰/۳۳	۱/۰۳	۱	۱/۰۷	۱/۰۶	۱/۰۷
تعداد جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر	-۰/۵۹	-۰/۶۴	-۰/۶۵	-۰/۶۲	-۰/۶۴	-۰/۶۰
تعداد بیکاران	-۰/۶۳	-۰/۶۸	-۰/۶۸	-۰/۶۵	-۰/۶۷	-۰/۷۱
تعداد واحد مسکونی	-۰/۱۷	-۰/۲۰	-۰/۲۱	-۰/۱۹	-۰/۱۳	-۰/۱۴
تعداد واحدهای آموزشی، فرهنگی و ورزشی	-۰/۷۵	-۰/۷۶	-۰/۷۷	-۰/۷۷	-۰/۷۷	-۰/۷۶
تعداد واحدهای مذهبی	-۰/۷۵	-۰/۷۶	-۰/۷۶	-۰/۷۷	-۰/۷۷	-۰/۷۶
تعداد واحدهای سیاسی و اداری	-۰/۷۵	-۰/۷۷	-۰/۷۷	-۰/۷۷	-۰/۷۷	-۰/۷۷
تعداد واحدهای برق، گاز و آب	-۰/۷۴	-۰/۷۵	-۰/۷۶	-۰/۷۶	-۰/۷۷	-۰/۷۵
تعداد واحدهای بهداشتی و درمانی	-۰/۷۵	-۰/۷۷	-۰/۷۸	-۰/۷۷	-۰/۷۷	-۰/۷۶
تعداد واحدهای مخابرات و ارتباطات	-۰/۷۵	-۰/۷۶	-۰/۷۶	-۰/۷۷	-۰/۷۷	-۰/۷۵
تعداد واحدهای بازرگانی و خدمات	-۰/۷۵	-۰/۷۷	-۰/۷۸	-۰/۷۷	-۰/۷۷	-۰/۷۶
درجه توسعه یافتگی (Score-z)	۵/۸۳	۲/۶۸	۲/۶۸	۴/۸۴	۰	۰
رتبه دهستان‌ها	۶	۴	۳	۵	۲	۱

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

مرحله سوم: درگام سوم درجه توسعه یافتگی، اولویت در برنامه‌ریزی و رتبه دهستان‌ها محاسبه می‌شود.

جدول ۵. درجه توسعه یافتگی، اولویت در برنامه‌ریزی و رتبه دهستان‌های شهرستان مریوان (۱۳۸۵)

شاخص / دهستان	خاوومیرآباد	سرشیو	گلچیدر	زریوار	سرکل	کوماسی
درجه توسعه یافتگی (Score-z)	۵/۸۳	۲/۶۸	۲/۶۸	۴/۸۴	۰	۰
اولویت در برنامه‌ریزی	۶	۴	۳	۵	۲	۱
رتبه بر اساس توسعه	۱	۳	۴	۲	۵	۶

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

روش محاسبه میانگین:

$$\bar{X} : \frac{\sum N1Xi}{N}$$

 $\bar{X}$: میانگین

 $X_1, \dots, X_n$ = داده‌ها

N : تعداد داده‌ها

$$Sd : \frac{\sum N1(X-\bar{X})^2}{N}$$

روش محاسبه انحراف معیار:

(بخشعلی زاده و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۵۲-۱۲۵)

روش استاندارد کردن:

$$Z_i = \frac{X_i - \bar{X}}{sd}$$

Z_i : استاندارد کردن

X_i : عدد متغیر مورد نظر

$\bar{X}$: میانگین

sd: انحراف معیار

۵-۲. محاسبه درجه توسعه یافتگی دهستان‌ها

درجه توسعه یافتگی دهستان‌ها از طریق محاسبه مجموع Z_i مقدار استاندارد شده برای هر دهستان بدست می‌آید. در این مرحله مقادیر گوناگون موجود در هر سطر، برای هریک از دهستان‌ها از جدول (۴) به دست می‌آوریم و در ستونی به نام ستون Z - Score قرار می‌دهیم. رتبه‌بندی یا سطح بندی تعیین لایه‌های لازم یک سازمان است تا برحسب تفکیک مقیاس‌های کمی، واحدها را در سطح مشابه سازماندهی کند. دامنه‌های کمی اختلاف سطوح، اختلاف کیفی و وظایف و عملکردها را بیان می‌کند. رتبه بندی یا سطح بندی می‌تواند به صورت روابط منسجم از کوچک به بزرگ و نظم سلسله مراتبی باشد (معصومی اشکوری، ۱۳۷۶: ۱۶). به منظور نمایش بهتر نتایج پژوهش، رتبه توسعه یافتگی هر دهستان را با استفاده از ستون Z - score تعیین می‌کنیم. در این مرحله رتبه دهستان‌ها براساس کمترین امتیاز تعیین می‌گردد. بدین ترتیب دهستانی که کمترین امتیاز را در بین دهستان‌ها دارد در اولویت بندی دارای رتبه اول برنامه‌ریزی است و آخرین رتبه نیز به برخوردارترین دهستان‌ها تعلق می‌گیرد. چنانچه در جدول (۴) مشاهده می‌شود، دهستان کوماسی به عنوان محروم‌ترین دهستان شهرستان مریوان، رتبه بندی اول را در برنامه‌ریزی دارد پس از آن، به ترتیب دهستان‌های سرکل و گلچیدر دارای رتبه دوم و سوم هستند. همچنین دهستان‌های سرشیو، زریوار و خاو و میرآباد رتبه چهارم، پنجم و ششم را دارند و دهستان خاو و میرآباد بعنوان برخوردارترین و توسعه یافته‌ترین دهستان شهرستان مریوان به شمار می‌آید.

۵-۳. روش کارکردی نوع دوم

انواع امکانات و نهادهای موجود در یک دهستان را می‌توان در ۷ گروه: آموزشی و فرهنگی، مذهبی، سیاسی و اداری، برق و گاز و آب، بهداشتی و درمانی، مخابرات و ارتباطات، بازرگانی و خدمات تقسیم بندی کرد و بنابر جدول (۶)، ابتدا دهستان‌ها را به ترتیب فراوانی جمعیت مرتب کرد و درستون‌های انتهایی سمت چپ جدول، تعداد نهادها و رتبه دهستان‌ها در سطح شهرستان مشخص نمود. بنابراین، دهستانی که دارای بیشترین نهاد باشد در رتبه اول و بقیه دهستان‌ها بر اساس دارا بودن تعداد نهادها

مرتب می‌شوند. لازم به ذکر است چنانچه دو دهستان از نظر تعداد نهادها با یکدیگر برابر باشند، دهستانی که دارای جمعیت بیشتری است در رتبه بالاتر قرار می‌گیرد (شریفی، ۱۳۸۷: ۱۱۰).

جدول ۶. طبقه بندی دهستان‌های شهرستان مریوان براساس جمع نهادها به روش کارکردی (۱۳۸۵)

شاخص	سرکل	خاوومیرآباد	زریوار	سرشیو	گلچیدر	کوماسی
تعداد جمعیت	۲۲۷۷۰	۱۲۰۹۱	۹۴۲۴	۵۳۸۲	۵۱۷۸	۴۷۴۰
(۱) تعداد واحدهای آموزشی، فرهنگی و ورزشی	۷۸	۴۴	۲۴	۳۴	۳۲	۳۳
(۲) تعداد واحدهای مذهبی	۴۶	۳۶	۱۹	۲۹	۴۰	۳۳
(۳) تعداد واحدهای سیاسی و اداری	۴۲	۳۳	۱۵	۲۲	۲۴	۱۸
(۴) تعداد واحدهای برق، گاز و آب	۶۷	۶۳	۳۲	۴۹	۴۸	۳۹
(۵) تعداد واحدهای بهداشتی و درمانی	۳۶	۳۶	۱۷	۱۸	۱۶	۲۲
(۶) تعداد واحدهای مخابرات و ارتباطات	۴۹	۳۸	۲۰	۲۵	۴۵	۳۸
(۷) تعداد واحدهای بازرگانی و خدمات	۲۸	۳۱	۱۹	۱۵	۹	۲۰
جمع نهادها در هر دهستان	۳۴۶	۲۸۱	۱۴۶	۱۹۲	۲۱۴	۲۰۳
رتبه دهستان‌ها	۱	۲	۶	۵	۳	۴

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

۶. بحث و نتیجه گیری

ابتدا مشخصات عمومی شهرستان مریوان و روستاهای آن ارائه و سپس به درجه توسعه یافتگی دهستان‌ها و در پایان به جایگاه و رتبه بخش مرکزی به عنوان مطالعه پرداخته شد. از جداول فوق نتایج زیر بدست آمده است:

در جدول (۵) برخوردارترین دهستان در شهرستان مریوان از نظر امکانات و خدمات دهستان خاو و میرآباد و محروم‌ترین دهستان، دهستان کوماسی می‌باشد ولی در جدول (۶) بیشترین تعداد نهادها در دهستان سرکل و کمترین تعداد نهادها در دهستان زریوار بوده است.

در جدول (۵) دهستان زریوار دارای رتبه دوم و سرکل و کوماسی دارای رتبه پنجم و ششم هستند و از نظر رتبه بعد از بخش خاو و میرآباد، بخش مرکزی در رتبه دوم قرار دارد. در جدول (۶) دهستان سرکل رتبه اول را دارا می‌باشد. بنابر این بخش مرکزی در رتبه اول قرار دارد. در پایان موارد زیر جهت رسیدن به درجه سنجش توسعه یافتگی دهستان‌های شهرستان مریوان به نظر می‌رسد که عبارتند از:

۱. زمانی که ارقام بدست آمده در دو دهستان یکسان باشند برای سنجش دقیقتر از شاخص جمعیتی استفاده می‌کنیم، زیرا روستاهایی از امکانات و خدمات‌رسانی مطلوبتر برخوردارند که دارای جمعیت بیشتر و به شهر نزدیکترند.

۲. آسفالت کردن جاده‌های روستاهای دهستان کوماسی و گلچیدر که دوساعت با مینی بوس از مریوان دورند.

۳. توجه بیشتر به جاذبه‌های اکوتوریستی روستاهای بخش مرکزی بخصوص نزدیک دریاچه زریوار و دادن تسهیلات با کارمزد کم و اقساط بلندمدت برای سرمایه‌گذاران بخش گردشگری و تأسیس بانک گردشگری در مریوان.

۷. منابع

۱. ازکیا، مصطفی، ۱۳۸۳، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی توسعه روستایی، انتشارات اطلاعات، تهران.
۲. آسایش، حسین، ۱۳۷۴، اصول و روش‌های برنامه‌ریزی ناحیه‌ای، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران.
۳. آسایش، حسین، ۱۳۸۰، کارگاه برنامه‌ریزی روستایی، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران.
۴. بخشعلی زاده، شهرناز و همکارانش، ۱۳۸۵، آمار و مدلسازی، انتشارات دفتر تألیف کتب درسی آموزش و پرورش، تهران.
۵. حسینی ابری، سیدحسین، ۱۳۸۳، مدخلی بر جغرافیای روستایی ایران، انتشارات دانشگاه اصفهان، اصفهان.
۶. دیاس، هیران. دی. دلیبو. دی ای ویکرامانایاک، ۱۳۶۸، درسنامه برنامه‌ریزی توسعه روستایی، سلسله انتشارات روستا و توسعه، وزارت جهاد سازندگی، تهران.
۷. زمانی پور، اسد الله، ۱۳۶۵، عمران روستایی، انتشارات دانشگاه فردسی مشهد، مشهد.
۸. زنده دل، حسن، ۱۳۸۶، روستاهای گردشگری مریوان، نشر ایرانگردان، تهران.
۹. سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۸۵، فرهنگ آبادی‌های استان کردستان؛ شهرستان‌های سقز و مریوان، جلد سوم، تهران، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران.
۱۰. سرور، رحیم، ۱۳۸۳، فرهنگ لغات و اصطلاحات جغرافیای انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر ری.
۱۱. شریفی، صلاح، ۱۳۸۷، نقش بنیان‌های جغرافیایی در برنامه‌ریزی توسعه روستایی، مطالعه موردی: دهستان بیگم قلعه از توابع شهرستان نقده، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی استاد راهنمایی دکتر مسعود مهدوی.
۱۲. محمدی، جمال و شفیعی، پروین، اردیبهشت ماه ۱۳۸۶، توسعه یافتگی در دهستان‌های اردستان، ماهنامه علمی، کشاورزی و زیست محیطی دهاتی، تهران، سال چهارم، شماره ۴۴.
۱۳. مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵، سالنامه آماری استان کردستان، تهران.
۱۴. مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن کل کشور، تهران.
۱۵. مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان مریوان، تهران.
۱۶. مطیعی لنگرودی، حسن، ۱۳۸۴، برنامه‌ریزی روستایی با تأکید بر ایران، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، مشهد.
۱۷. معصومی اشکوری، سیدحسین، ۱۳۷۶، اصول و مبانی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سازمان برنامه و بودجه استان گیلان، رشت.

18. www.amar.org.ir.

19. www.iranabadi.ir.

21. Waterson, A., 1979, **Aviable model for Rural Development**, written in : the political economy of Development and under Development. Second Edition : Edited by charles K.wilbe, Rundo House, p.234.

22. Reinhold,TK, Diara A., 2000, **the role of the tourism in development planning**, Department of Business Management,PP,96.
23. Axinn, G.H & Thorate, s.,1972, **Modernizing World Agriculture A comparative study of Agricultural Extension Education systemes** praeger publishers, N.W. London, p.195.
24. Spears, john.W., 2002, **Design of a Model Sustainable Village**, Routledge.London, p.64.

